I sag nr. 13/73,

angående en anmodning indgivet til Domstolen i medfør af EØF-traktatens artikel 177 af Frankrigs kassationsdomstol for i den for denne ret verserende sag mellem

ANCIENS ÉTABLISSEMENTS D. ANGENIEUX FILS AÎNÉ, som har hjemsted i Saint-Étienne, og 15 andre selskaber,
samt

CAISSE PRIMAIRE CENTRALE D'ASSURANCE MALADIE DE LA RÉGION PARISIENNE, som har hovedsæde i Paris,

og

WILLY HAKENBERG, repræsentant, boende i Paris,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artiklerne 1, 12 og 13 i Rådets forordning nr. 3 om vandrende arbejdstageres sociale sikring

afsiger

DOMSTOLEN

sammensat af: R. Lecourt, præsident, R. Monaco og P. Pescatore (refererende), afdelingsformænd, A. M. Donner, J. Mertens de Wilmars, C. Ó Dálaigh og M. Sørensen, dommere,

generaladvokat: T. Trabucchi
justitssekretær: A. Van Houtte

følgende

DOM

Faktiske og retlige omstændigheder

I — Faktiske omstændigheder og retsforhandlinger

Willy Hakenberg, der er af fransk nationalitet og bosiddende i Frankrig, har siden den 24. oktober 1950 arbejdet som repræsentant i forbundsrepublikken Tyskland for forskellige franske industrivirksomheder med hjemsted i Frankrig, senest for selskabet Anciens Établissements D. Angenieux fils aîné, i Saint-Étienne;

Hakenbergs virksomhed består særlig i at besøge en kundekreds bestående af tyske fabrikanter og grossister for at

sælge mekaniske artikler og metalartikler til cykler og motorcykler;

til dette formål foretager han i ca. ni måneder om året salgsrejser i Tyskland uden at have noget fast opholdssted i dette land;

han bor i en caravan, der slæbes af en vogn, indregistreret i Frankrig;

i Tyskland har Hakenberg en postbox og en mødeadresse i Wuppertal-Barmen; uden for sine salgsrejser vender han regelmæssigt tilbage til Franskrig, ca. tre måneder om året, for at tage kontakt med de virksomheder, som han repræsenterer;

Hakenberg aflønnes udelukkende på provisionsbasis og udfører ingen forretninger for egen regning;

han er hverken i Frankrig eller i Tyskland optaget i et handelsregister eller i et register for handelsrejsende.

Hakenberg ansøgte i 1964 om at blive optaget i den almindelige franske socialsikringsordning med tilbagevirkende kraft fra året 1950;

klageudvalget for la Caisse primaire centrale de sécurité sociale for Paris og omegn afslog ved beslutning af 3. november 1964 at tage denne ansøgning til følge, dels fordi Hakenberg ikke var lønmodtager, dels fordi han udøvede sin erhvervsvirksomhed i Tyskland;

den 8. januar 1965 indbragte Hakenberg denne afgørelse for la Commission de première instance du contentieux de la sécurité sociale et de la mutualité sociale agricole de Paris (ankenævn i første instans for tvistemål om social sikring og om social gensidighed inden for landbruget, Paris);

nævnet besluttede ved kendelse af 16. juni 1965, at Hakenberg skulle optages i den almindelige socialsikringsordning;

Hovedkassen appellerede denne afgørelse den 26. juli 1965;

Cour d'appel i Paris besluttede ved domme af 22. februar og af 18. april 1967, at 21 virksomheder, som havde været eller var Hakenbergs arbejdsgivere, skulle medinddrages i sagen, og besluttede derefter ved dom 15. november 1967 at udpege en sagkyndig, der skulle udarbejde en redegørelse for Hakenbergs virksomhed og ansættelsesvilkår;

på grundlag af denne redegørelse statuerede Cour d'appel i Paris i sin dom af 17. februar 1971, at Hakenberg skulle optages i den almindelige franske socialsikringsordning under anvendelse af de nationale retsregler om rejsendes og repræsentanters tilknytning til denne ordning og i henhold til artikel 13, stk. 1, litra c, 2. led i Rådets forordning nr. 3 af 25. september 1958 om social sikring af vandrende arbejdstagere (JO s. 561), således som ændret ved Rådets forordning nr. 24/64 af 10. marts 1964 (JO s. 746).

Hakenbergs arbejdsgivere og hovedkassen har indbragt denne dom for kassationsdomstolen;

kassationsdomstolen, afdelingen for sociale sager, har ved kendelse af 1. februar 1973 besluttet at udsætte sagen, indtil Domstolen har udtalt sig om, hvilken fortolkning der med henblik på bestemmelse af den institution, hvorunder den pågældende henhører, må anlægges på

1. ordet »beskæftiget« i forordning nr. 3, artikel 12, og har truffet afgørelse om,
   a) hvorvidt en repræsentant, som foretager kontinuerlige salgsrejser i en medlemsstat ni måneder om året, men hvis virksomhed udstrækkes til en anden medlemsstats område, hvor de virksomheder, som han er ansat hos og tager kontakt med uden for rejseperioden, har deres hjemsted, skal anses for at udøve sin virksomhed på begge disse staters områder eller udelukkende på den førstes;
   b) hvorvidt en hovedbeskæftigelse på én medlemsstats område er tilstrækkelig til, at den ovenfor nævnte artikel 12 kommer til anvendelse;
2. udtrykket »beskæftigelses varighed af 12 måneder« i artikel 13, litra a i

samme forordning nr. 3 forinden den ved forordning nr. 24/64 af 10. marts 1964 foretagne ændring, og har truffet afgørelse om, hvorvidt en arbejdstager, som gennem flere år har været beskæftiget på en medlemsstats område hos en virksomhed med hjemsted på en anden medlemsstats område igennem successive perioder på ni måneder om året, afbrudt af ophold på tre måneder i den anden stat, skal anses for at falde ind under anvendelsesområdet for nævnte artikel 13, litra a;

3. bestemmelserne i artikel 1, litra h i samme forordning nr. 3 efter hvilke udtrykket »bopæl« betegner »sædvanligt opholdssted«, og har truffet afgørelse om, hvorvidt ethvert sædvanligt opholdssted inden for en medlemsstats grænser skal anses for at udgøre en bopæl, selv om opholdet ikke haves på et bestemt sted, og består i salgsrejser i en caravan, eller hvorvidt det sædvanlige opholdssted indebærer en vis fast tilknytning til et givet sted og om bopælen derfor kun befinder sig i den medlemsstat, hvortil sagsøgeren i intervallerne mellem sine rejser vender tilbage, hvor han har et bestemt domicil, og hvor ligeledes de virksomheder, som han er ansat hos, har deres hjemsted.

Kassationsdomstolens dom er registreret på Domstolens justitskontor den 21. februar 1973;

i overensstemmelse med artikel 20 i protokollen vedrørende Statutten for Det europæiske økonomiske Fællesskabs Domstol er der den 14. maj 1973 afgivet skriftlige erklæringer af Kommissionen for De europæiske Fællesskaber, den 18. maj af hovedsygekassen for Paris og omegn, den 21. maj af selskabet Anciens Établissements D. Angenieux og 15 andre selskaber, den 21. og 22. maj af Willy Hakenberg, den 23. maj af Den franske Republiks regering;

efter at have hørt den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten har Domstolen besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisførelse;

sagsøgerne i hovedsagen, selskabet Anciens Établissements D. Angenieux og 15 andre selskaber, sagsøgte i hovedsagen Willy Hakenberg samt Kommissionen har afgivet mundtlige erklæringer i retsmødet den 21. juni 1973;

generaladvokaten har fremsat sit forslag til afgørelse i retsmødet den 4. juli 1973;

sagsøgerne i hovedsagen, selskabet Anciens Établissements D. Angenieux og 15 andre selskaber, er blevet repræsenteret af advokat Arnaud Lyon-Caen, Hovedsygekassen for Paris og omegn af advokat Jean-Paul Desaché, Willy Hakenberg af advokat Jean Landousy, Den franske Republiks regering af Frankrigs ambassadør i Luxembourg og Kommissionen af sin juridiske rådgiver, Italo Telchini, bistået af Marie-José Jonczy, medlem af Kommissionens juridiske tjeneste.

II — Indlæg indgivet til Domstolen

De skriftlige og mundtlige indlæg, der er indgivet til Domstolen, kan sammenfattes således:

Sagsøgerne i hovedsagen, *selskabet Anciens Établissements D. Angenieux fils aîne og 15 andre selskaber,* understreger, at de to første spørgsmål, der er stillet af kassationsdomstolen, tager sigte på den situation, der forelå, før forordning nr. 3 blev ændret ved forordning nr. 24/64, mens det tredje spørgsmål drejer sig om den ændrede formulering af forordning nr. 3.

a) Vedrørende det første spørgsmål bemærkes indledningsvis, at forordning nr. 3, således som det præciseres i dens artikel 4, gælder generelt for alle lønmodtagere eller dermed ligestillede, således også for repræsentanter, der er forpligtet til at rejse omkring i forskellige medlemsstater.

Dernæst skal det fastslås, at man ved forordning nr. 3 ikke før ændringen i

1964, bortset fra tilfælde, hvor det drejede sig om løs arbejdskraft, forestillede sig, at den samme arbejdstager samtidig kunne være beskæftiget på to medlemsstaters områder. Den gamle formulering af artikel 12 førte til en kumulativ anvendelse af de sociale lovgivninger i Tyskland og Frankrig. Domstolens praksis (dom i sag nr. 92/63, Nonnenmacher, af 9. juni 1964, Rec. 1964, s. 557; dom i sag nr. 19/67, Van der Vecht, af 5. december 1967, Rec. 1967, s. 445) udelukker ikke, at man kan anvende flere forskellige lovgivninger samtidig, forudsat at dette ikke for arbejdstagerne eller deres arbejdsgivere medfører en forøgelse af forpligtelser, som ikke modsvares af en forøget social sikring. Dette ville imidlertid være tilfældet, hvis man her ville gennemføre en kumulativ anvendelse af den tyske og den franske lovgivning. Man må derfor prøve at finde et kriterium for bestemmelsen af et enkelt lands lovgivning som den eneste, der skal anvendes. Hertil er der imidlertid ikke andre anvendelige kriterier end beskæftigelseskriteriet.

For så vidt angår fortolkningen af udtrykket »beskæftiget« i forordning nr. 3 artikel 12 er der ikke tvivl om, at Willy Hakenberg må anses for »beskæftiget« på forbundsrepublikken Tysklands område, når han dér, i den udstrækning, hans erhverv kræver det, tilbringer mere end ni måneder om året. For anvendelsen af forordning nr. 3, artikel 12 ville det være uvæsentligt, om den pågældende havde en bopæl i Frankrig eller ikke, da det eneste spørgsmål, der skal besvares, er, hvorvidt han er »beskæftiget« i Tyskland. Uden at nævne ordene bopæl eller domicil opstiller artikel 12 som det afgørende kriterium arbejdstagerens fysiske tilstedeværelse på sit arbejdssted, mens hans domicil eller hans bopæl kan befinde sig på en anden medlemsstats område. Hakenbergs repræsentantvirksomhed på tysk område svarer således til den situation, som artikel 12 sigter på, selv om denne virksomhed strækker sig ind på en anden medlemsstats område, dér hvor hans arbejdsgiveres hjemsted befinder sig.

I øvrigt indebærer selve begrebet »udstrækning« af virksomheden ind på fransk område, at den pågældendes virksomhed i sig selv foregår i Tyskland, hvor han altså må anses for at være »beskæftiget« i forordning nr. 3, artikel 12's forstand.

Under alle omstændigheder er det ubestrideligt, at Hakenberg udøver sin hovedvirksomhed på forbundsrepublikken Tysklands område, og at denne beskæftigelse er tilstrækkelig til at statuere anvendelse af artikel 12, idet den pågældende opfylder de øvrige betingelser, der stilles i denne bestemmelse.

b) Bestemmelsen i artikel 13, litra a i forordning nr. 3 medfører i sin oprindelige formulering en afvigelse fra det almindelige princip ifølge artikel 12; den fastsætter omfanget og rækkevidden af denne afvigelse og må lige så lidt som enhver anden undtagelse fortolkes udvidende eller på uberettiget måde. Det er således ganske åbenbart, at bestemmelsen ikke kan anvendes på Hakenbergs tilfælde, da den vedrører den arbejdstager, som er ansat i en virksomhed, der befinder sig på én medlemsstats område, og som er udsendt af denne virksomhed til en anden stat for en periode af ikke over 12 måneder. Hakenberg havde imidlertid varetaget sin repræsentantvirksomhed i Tyskland igennem flere årtier i 9 til 10 måneder om året. Uden at tilsidesætte de i den gamle formulering af artikel 13, litra a angivne begrænsninger vil det i øvrigt ikke være muligt at ligestille successive perioder på ni måneder om året i en anden medlemsstat med et ophold på 12 måneder, så meget mindre som bestemmelsen udtrykkeligt foreskriver, at denne periode på 12 måneder højst kan forlænges én gang og kun med samtykke fra den kompetente myndighed i den anden stat eller fra den myndighed, der er udpeget af denne.

c) Det er nødvendigt at fortolke artikel 1, litra h i forordning nr. 3 for at kunne vurdere betydningen og rækkevidden af dennes artikel 13, stk. 1, litra c, som ændret ved forordning nr. 24/64. Haken-

berg kan ikke nyde godt af undtagelsen i denne sidste bestemmelse fra det i artikel 12 udtrykte almindelige princip, da han ikke i forordning nr. 3, artikel 1's forstand har sin bopæl i Frankrig men i Tyskland.

Det bør anføres, at begrebet bopæl inden for rammerne af forordning nr. 3 ikke skal vurderes som et nationalretligt begreb, men skal betragtes som et kriterium til løsning af en konflikt inden for international ret; dette begreb er afgørende for, hvilken national lovgivning blandt flere, der skal anvendes på en situation med et givet indhold.

Det afgørende i denne henseende er konstateringen af, at Willy Hakenberg hyppigst opholder sig i Tyskland, idet hans ophold dér aldrig er kortere end ni eller ti måneder om året; midtpunktet for hans erhversvirksomhed ligger i Tyskland. Derfor er det sted, hvor hansædvanligvis opholder sig og følgelig hans bopæl i forordning nr. 3, artikel 1's forstand i Tyskland og ikke i Frankrig. I denne henseende er det uvæsentligt, at den pågældende i Tyskland ikke opholder sig på et bestemt sted.

d) Herefter konkluderes, at de af kassationsdomstolen stillede spørgsmål vil kunne besvares således:

1. En repræsentant, som på grund af salgsrejser opholder sig ni måneder om året i en medlemsstat, skal anses som »beskæftiget« på denne stats område i forordning nr. 3, artikel 12's forstand.

2. En repræsentant, som igennem en længere årrække har været beskæftiget på en medlemsstats område ni måneder om året, kan ikke påberåbe sig den undtagelse, der omhandles i den tidligere ordlyd af artikel 13, litra a i forordning nr. 3, hvortil der kræves en beskæftigelsesperiode på højst 12 måneder.

3. Til et »sædvanligt opholdssted« i forordning nr. 3, artikel 1's forstand er det tilstrækkeligt, at den pågældende sædvanligvis opholder sig på en medlemsstats område, uden at formen for hans bopæl, om den er fast eller bevægelig, kommer i betragtning.

Sagsøgeren i hovedsagen, *Hovedsygekassen for Paris og omegn* gør i det væsentlige følgende gældende:

a) Den i forordning nr. 3, artikel 12 benyttede vending »(arbejdstagere), der er beskæftiget på en medlemsstats område« står i modsætning til udtrykket, »selv om de er bosat på en anden medlemsstats område eller deres arbejdsgiver ... befinder sig på en anden medlemsstats område«. Det afgørende for anvendelsen af artikel 12 er således stedet, hvor arbejdstageren udøver sit erhverv på den virksomheds vegne, som beskæftiger ham. Selv om en repræsentant fra tid til anden skal tage kontakt med den virksomhed, som han repræsenterer, er det ganske klart, at han er »beskæftiget« på den stats område, hvor han udøver den virksomhed, der svarer til hans faglige kvalifikationer. I selve begrebet »udstrækningen af virksomheden« til den stats område, hvor de virksomheder, som beskæftiger ham, har deres hjemsted, ligger nødvendigvis, at repræsentantens arbejde finder sted på det område, hvor hans salgsrejser foregår, og hvor han derfor må betragtes som „beskæftiget« i forordning nr. 3, artikel 12's forstand.

Denne »udstrækning« af repræsentantens virksomhed er ikke en bibeskæftigelse; den indgår i det normale faglige arbejde og er forudsætningen for, at dette kan udøves. I artikel 12's ordlyd tages der i øvrigt ikke noget forbehold, og der stilles intet krav om, at beskæftigelsen skal være den eneste; i hvert fald er det hovedbeskæftigelsen, der er afgørende for tilknytningen til den ene eller den anden stat.

b) Fortolkningen af artikel 13, litra a i forordning nr. 3's oprindelige ordlyd må, for så vidt angår betydningen af udtrykket »varighed af beskæftigelsen af 12 måneder«, fortolkes under hensyn til udtrykket »sandsynlige varighed af deres

beskæftigelse« og til nødvendigheden af et samtykke fra den anden stat til forlængelse af beskæftigelsens varighed »for en ny periode af højst 12 måneder«.

Disse to udtryk gør det muligt at bestemme anvendelsesområdet for artikel 13, litra a i den oprindelige ordlyd: den omhandler lønmodtagere, som er beskæftiget på en anden stats område end den, hvori de har deres bopæl, og hvori den virksomhed, som de arbejder for, har sit hjemsted, i en periode der i første omgang er påregnet at skulle vare 12 måneder, og som kan forlænges en enkelt gang for en ny periode på højst 12 måneder; derimod finder den ikke anvendelse på en repræsentant, hvis arbejdsdistrikt normalt og fortløbende igennem en længere årrække ligger på en anden medlemsstats område end den, hvor han har sin bopæl, og hvor den virksomhed, som beskæftiger ham, har sit hjemsted, og hvis virksomhed på denne medlemsstats område er af varig karakter, selv om han rejser til sit hjemland tre måneder om året for dér at tage kontakt med den virksomhed, som han er ansat hos. Man kan ikke i denne repræsentants tilfælde tale om »sandsynlig varighed af hans beskæftigelse«: hans virksomhed består normalt i salgsrejser på den medlemsstats område, i hvilken han er beskæftiget, og som udgør hans normale arbejdsdistrikt; det er i hans og hans arbejdsgivers interesse, at denne virksomhed kan opretholdes længst muligt inden for dette distrikt. I øvrigt er det ikke påkrævet, at en sådan repræsentant hvert år ansøger om — og han har faktisk aldrig søgt om — en forlængelse, som han under alle omstændigheder kun kunne have opnået for en ny periode på højst 12 måneder.

Bestemmelsen i artikel 13, litra a, således som den var affattet, før den blev ændret ved forordning nr. 24/64, kan derfor ikke anvendes på en repræsentant, hvis salgsarbejde normalt og på sædvanlig måde udføres i en anden medlemsstat end den, hvor han har sin bopæl, og hvor den virksomhed, han er afhængig af, har sit hjemsted.

c) Udtrykket »bopæl« betegner ifølge artikel 1, litra h i forordning nr. 3 det sædvanlige opholdssted;

den, der i mindst ni måneder om året lever, bor og arbejder i et bestemt land, har ifølge sagens natur sit sædvanlige opholdssted i dette land. Spørgsmålet volder ingen vanskelighed, når den pågældende lever og arbejder på et bestemt, fast sted.

Må en repræsentant, der ifølge sit erhverv skal rejse omkring i det land, som han opholder sig i, alene af den grund anses for ikke at have nogen bopæl? Det bør bemærkes, at han ikke bor i sit oprindelige hjemland, og at bopælen, til forskel fra domicilet, som er et juridisk begreb, er et faktisk begreb, som afhænger af den pågældendes rent faktiske tilstedeværelse på et bestemt sted. Man kan ikke have bopæl i ét land samtidig med, at man lever og til stadighed har sit arbejde i et andet. Det er uvæsentligt, om denne repræsentant i det land, han rejser i, bor på et fast sted, på skiftende hoteller eller i en ham tilhørende caravan: i alle disse tilfælde opholder han sig sædvanemæssigt i dette land. Det sædvanlige opholdssted består ikke blot i en fast bolig; denne definition kan anvendes på enhver form for ophold og i særdeleshed på opholdet i en caravan, da dette ophold er af permanent karakter og står i forbindelse med selve den virksomhed, som repræsentanten — kontinuerligt — udøver.

En repræsentant, som i mindst ni måneder om året sædvanemæssigt og uden tidsbegrænsning opholder sig i en medlemsstat, hvor han foretager sine salgsrejser, har sin bopæl i denne stat i forordning nr. 3, artikel 1, litra h's forstand.

Sagsøgte i hovedsagen, *Willy Hakenberg*, gør gældende, at det følger af Domstolens praksis, at rejsende, repræsentanter og handelsagenter (V.R.P. — Voyageurs représentants placiers) må betragtes som arbejdstagere i forordning nr. 3's forstand. Som sådanne er de undergivet enten lovgivningen i den stat, hvor de har deres bopæl, hvis de udøver en del af de-

res virksomhed dér eller er ansat i flere virksomheder, som har deres hjemsted i forskellige stater, eller, i de andre tilfælde, i den medlemsstat, hvor virksomheden har sit hjemsted. I det foreliggende tilfælde er alle arbejdsgivere franske virksomheder, som har deres hjemsted i Frankrig; det er i Frankrig, disse arbejdsgivere giver deres repræsentant instruktioner, og det er dér, han skal aflægge rapport til dem.

a) Hakenbergs virksomhed var af ganske særlig art, idet dens to former — administrativ og kommerciel — var nøje afhængige af hinanden; denne særegne virksomhed blev udøvet lige så vel i Frankrig som i Tyskland;

b) I betragtning af den langt videre rækkevidde, som bestemmelsen i artikel 13, litra a i forordning nr. 3 havde, forinden den blev ændret ved forordning nr. 24/64, er der intet til hinder for at antage, at bestemmelsen omfatter en arbejdstager, som har sin bopæl i én medlemsstat, og som — afbrudt af ophold på tre måneder i denne stat — i løbende perioder af ni måneder om året arbejder på en anden medlemsstats område for en række firmaer, der i den første stat har en virksomhed, som han normalt er knyttet til som følge af, at han løbende bliver udsendt på rejser.

c) Forordning nr. 3 sigter på at undgå enhver unødvendig kumulation og infiltration af de pligter og det ansvar, som en samtidig eller alternativ anvendelse af flere lovgivninger ville medføre. Dette er baggrunden for, at de repræsentanter, som virker på flere medlemsstaters områder, må tilsluttes den sociale sikringsordning i det land, hvor de har deres bopæl. Med henblik på bestemmelsen af Hakenbergs bopæl bemærkes, at Hakenberg skiftevis har opholdt sig i Frankrig og i Tyskland, alt efter de krav som rejserne og kontakterne med hans arbejdsgivere stiller. Men det er i Frankrig, han har sit domicil ifølge loven, en sekundær bopæl, sin familiære tilknytning; det administrative midtpunkt for hans virksomhed ligger i Frankrig, hvor han betaler sin skat og opfylder sine samfundsmæssige forpligtelser.

Den franske Republik's regering anfører, at spørgsmålet om bestemmelsen af, hvilken lovgivning der skal anvendes over for Willy Hakenberg, er blevet reguleret af to sæt lovbestemmelser, der har afløst hinanden: mellem 1950 og 1959 af artikel 3 i den almindelige konvention af 10. juli 1950 mellem Frankrig og forbundsrepublikken Tyskland om social sikring og fra 1959 til 1964 af forordning nr. 3, artiklerne 12 og 13. Til bestemmelse af kriteriet for lovvalget opstiller disse to sæt lovbestemmelser princippet om anvendelse af lovgivningen på det sted, hvor den pågældende er ansat, idet man fastholder beskæftigelseskriteriet. Fra denne generelle regel gøres der i disse to tekster kun tre undtagelser, som må fortolkes snævert. Ved lejlighedsvis beskæftigelse er det lovgivningen i det land, hvor arbejdstageren normalt bor, og hvor den virksomhed, som han normalt er tilknyttet, har sit hjemsted, der må anvendes; bestemmelserne i konventionen og i forordning nr. 3 (artikel 13, litra a i den før 1964 gældende ordlyd), der tager sigte på et sådant tilfælde, kan ikke anvendes på den foreliggende sag, fordi den lejlighedsvise beskæftigelse ikke kan udstrækkes længere end et vist tidsrum, og fordi de virksomheder, som Hakenberg er ansat i, befinder sig i Frankrig, mens han selv normalt er beskæftiget ni måneder om året i Tyskland. Den anden undtagelse, der vedrører arbejdstagerne inden for transporterhvervene, og den tredje, der vedrører lønmodtagere eller dermed ligestillede, ansat i grænseoverskridende virksomheder eller bedrifter, har ingen relation til det foreliggende tilfælde.

Valget af den lovgivning, der skal anvendes med hensyn til Willy Hakenberg må således ske ifølge det princip om anvendelse af lovgivningen på beskæftigelsesstedet, der blev opstillet, først af den fransk-tyske konvention og derefter af forordning nr. 3, artikel 12. En streng overholdelse af denne regel ville føre til

at anvende den tyske lovgivning i ni måneder og den franske i tre måneder, hvilket ville modvirke de formål, der tilstræbes både i konventionen og i forordningen. Dette juridisk mangelfulde forhold blev afhjulpet ved forordning nr. 24/64 fra og med den 1. april 1964; den herved ændrede ordlyd af artikel 13, stk. 1, litra c viser, selv om den er juridisk uanvendelig på det foreliggende tilfælde, at man for at bestemme den lovgivning, som skal anvendes med hensyn til en arbejdstager, der normalt udøver sin virksomhed på flere medlemsstaters område, må anvende bopælskriteriet. Dette kriterium er ligeledes fastholdt i artikel 14, stk. 1, litra c i Rådets forordning nr. 1408/71 af 14. juni 1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet (EFT specialudgave 1971 (II), s. 366, orig. reference, JO nr. L 149, s. 2), som fra 1. oktober 1972 erstatter forordning nr. 3.

I betragtning af den periode, det drejer sig om i det pågældende tilfælde, er det udelukkende konventionen af 1950 mellem Frankrig og forbundsrepublikken Tyskland og forordning nr. 3, artikel 13 i den før 1965 gældende ordlyd, der finder anvendelse. Ved anvendelsen af disse tekster er det imidlertid kun det generelle princip, hvorefter der henvises til lovgivningen i det land, hvor arbejdstageren er beskæftiget, der kan anvendes, da de snævert fortolkede undtagelser fra dette princip ikke kan være afgørende for det foreliggende tilfælde.

Denne løsning frembyder uden tvivl tekniske vanskeligheder ved anvendelsen, men juridisk er ingen anden løsning forenelig med de før 1965 gældende lovbestemmelser.

Kommissionen henviser til, at spørgsmålet om, hvorvidt Willy Hakenberg, med hensyn til anvendelsen af de franske regler om social sikring på ham, må ligestilles med en lønmodtager, er blevet behandlet af de kompetente franske domstole; der skal nu under hensyn til den pågældendes arbejde yderligere træffes afgørelse om, hvilke bestemmelser, han har været og er omfattet af.

Herved må der sondres mellem tre perioder i Hakenbergs virke som repræsentant.

a) Fra 1950 til den 1. januar 1959, da forordning nr. 3 trådte i kraft, var Hakenbergs situation undergivet reglerne i den almindelige konvention af 10. juli 1950 mellem Frankrig og forbundsrepublikken Tyskland om social sikring; Domstolen er ikke kompetent til at fortolke en sådan bilateral konvention.

b) Fra og med den 1. januar 1959 indeholdt forordning nr. 3 bestemmelser, som var anvendelige på Hakenbergs tilfælde, særlig artiklerne 12 og 13.

For så vidt angår perioden mellem 1. januar 1959 og 1. april 1964, på hvilken dag forordning nr. 24/64, der ændrede artikel 13, trådte i kraft, opstår det spørgsmål, hvorvidt forordning nr. 3, artikel 12 fandt anvendelse på Hakenberg. Det må afgøres, hvorvidt en repræsentant, hvis arbejde ni måneder om året udelukkende udføres på én medlemsstats område, og som de tre øvrige måneder om året har forbindelse med sine arbejdsgivere på en anden medlemsstats område, udøver sin virksomhed på begge disse to staters område eller udelukkende på den første stats. Det må herved erindres, at den administrative del af en repræsentants arbejde, der består i kontakt med sine arbejdsgivere, ligger i forlængelse af den kommercielle del af hans arbejde. Repræsentanten er et forbindelsesled mellem sin arbejdsgiver og sine kunder, og de kontakter, som han opretholder til kunderne, har kun værdi i kraft af de bånd, som knytter ham til arbejdsgiveren. Det drejer sig ikke om arbejdsformer af forskellig karakter, men om to sider af det samme arbejde, som ikke kan skilles ud fra hinanden. Ligeledes må det tages i betragtning, at repræsentanten i den foreliggende sag udøver sin virksomhed på to medlemsstaters områder. Der er i øvrigt intet i artikel 12, som tillader at drage den slutning, at hovedbeskæftigelsen er tilstrækkelig som

kriterium for bestemmelsen af den lovgivning, der skal anvendes.

Da artikel 12 således ikke sigter på Hakenbergs situation, kunne man, navnlig under henvisning til Domstolens dom i sag nr. 19/67 (Van der Vecht) og i betragtning af, at artikel 13 før den blev ændret ved forordning nr. 24/64 havde et videre anvendelsesområde, antage, at det arbejde, som udføres af en arbejdstager, der gennem flere år i løbende perioder på ni måneder om året har været beskæftiget på en medlemsstats område af en virksomhed, der har sit hjemsted på en anden medlemsstats område afbrudt af ophold på tre måneder i den anden stat, omfattes af bestemmelsen i artikel 13, litra a i dennes oprindelige ordlyd; der er således intet til hinder for at anse udsendelsen på successive rejser som en del af Hakenbergs virksomhed.

c) Kassationsdomstolens tredje spørgsmål tager sigte på den tredje periode i Hakenbergs repræsentantvirksomhed, den der ligger efter den 1. april 1964. Efter dette tidspunkt er det artikel 13, stk. 1, litra c, der blev indsat i forordning nr. 3 ved forordning nr. 24/64, der kommer til anvendelse. Det drejer sig om, hvor den pågældendes bopæl befinder sig: i det land, hvor han opholder sig den længste tid, men hvor han ikke har nogen fast bolig, eller i det land, hvor han har et bestemt domicil, som han vender tilbage til i perioderne mellem sine rejser. Det er således inden for rammerne af artikel 13, stk. 1, litra c man skal søge definitionen af ordet »bopæl« og i særdeleshed af udtrykket »sædvanligt opholdssted«. Det er i virkeligheden vanskeligt at give en fortolkning af udtrykket »sædvanligt opholdssted«, som kan passe på alle dem, der omfattes af forordning nr. 3; bestemmelsen af, hvor man sædvanligvis opholder sig, er et spørgsmål om et faktisk forhold og fører til forskellige resultater i de enkelte tilfælde.

Udtrykket »bopæl« i artikel 13, stk. 1, litra c må betyde det samme i de tre tilfælde, der er nævnt i denne bestemmelse. Det andet og det tredje tilfælde tager sigte på den situation, hvor en arbejdstager ikke har sin bopæl på den medlemsstats område, hvor han udøver sin virksomhed. Man kan derfor ikke, når det drejer sig om en repræsentant (handelsrejsende), bruge varigheden som kriterium for bestemmelsen af det sædvanlige opholdssted. Dette ville i virkeligheden føre til, at man i de fleste tilfælde ville betegne et af beskæftigelseslandene som bopælsland; imidlertid forudsætter artikel 13, stk. 1, litra c i de to tilfælde, som den tager sigte på, at beskæftigelseslandet ikke er bopælslandet. Man må derfor konkludere, at begrebet »sædvanligt opholdssted« i dette tilfælde, ligesom ved grænsearbejdere, betyder det sted, hvor arbejdstageren har sit faste domicil, og hvortil han normalt vender tilbage med større eller mindre mellemrum. Ved anvendelsen af artikel 13, stk. 1, litra c er den medlemsstat, på hvis område arbejdstageren har sin bopæl, det land, som han vender tilbage til med større eller mindre mellemrum, men regelmæssigt, mellem arbejdsperioder på andre medlemsstaters område og eventuelt i forbindelse med sit arbejde på denne stats område, og hvor midtpunktet for hans ikke-faglige interesser befinder sig.

d) Hvis man i det foreliggende tilfælde ville statuere, at den tyske lovgivning skulle anvendes på den pågældende, ville dette bevirke, at han ikke kunne blive tilsluttet noget socialt sikringssystem, og at han således ville være berøvet enhver beskyttelse. Forbundsrepublikken Tyskland anerkender i virkeligheden ikke begrebet arbejdstager og henfører til det sociale sikringssystem kun repræsentanter, der er lønmodtagere, hvad Hakenberg ikke er.

e) Kassationsdomstolens spørgsmål ville kunne besvares således:

1. a) En repræsentant, som foretager kontinuerlige salgsrejser i en medlemsstat ni måneder om året, men hvis virksomhed strækker sig ind på en anden medlemsstats område, hvor de virksomheder, som beskæftiger ham, har deres hjem-

sted, og med hvilke han tager kontakt uden for sin rejseperiode, må anses for at udøve sin virksomhed på disse to staters område i den forordning nr. 3, artikel 13, stk. 1, litra c forudsatte betydning.

b) Dette spørgsmål besvares benægtende.

2. I mangel af en klar bestemmelse, der tager sigte på repræsentantens særlige situation, og i betragtning af den større rækkevidde af artikel 13, stk. 1, litra a i forordning nr. 3 i den før forordning nr. 24/64 gældende ordlyd, må en arbejdstager, som gennem en årrække har været ansat på én medlemsstats område af en virksomhed, der har sit hjemsted i en anden medlemsstat, i løbende perioder på ni måneder om året, afbrudt af ophold på tre måneder i den anden stat, antages at være omfattet af ovennævnte artikel 13, stk. 1, litra a.

3. Ved anvendelsen af artikel 13, stk. 1, litra c i forordning nr. 3 er den medlemsstat, på hvis område arbejdstageren har sin bopæl, den stat, hvor han har sit faste domicil, og hvortil han vender tilbage med større eller mindre mellemrum, men regelmæssigt, mellem arbejdsperioder på andre medlemsstaters område og eventuelt i forbindelse med sit arbejde på denne stats område, og hvor midtpunktet for hans ikke-faglige interesser befinder sig.

Præmisser

1 Ved dom af 1. februar 1973, indgået til Domstolens justitskontor den 21. februar, har Frankrigs Kassationsdomstols afdeling for sociale sager i henhold til EØF-traktatens artikel 177 stillet en række spørgsmål vedrørende fortolkningen af artiklerne 1 h, 12 og 13 i forordning nr. 3 af 25. september 1958 (JO s. 561) om social sikring af vandrende arbejdstagere, for så vidt angår den sidste af disse bestemmelser under hensyn til ændringer, foretaget ved forordning nr. 24/64 af 10. marts 1964 (JO s. 746/64), for i relation til lovgivningen om social sikring at kunne træffe afgørelse om den særlige stilling, som indtages af en repræsentant, hvis arbejde udstrækker sig over to medlemsstaters område.

2 Det fremgår af henvisningsdommen, at disse spørgsmål er blevet rejst under en tvist angående tilknytningen til det sociale sikringssystem for en fransk statsborger, der har sit domicil i Frankrig, og som i forbundsrepublikken Tyskland arbejder som repræsentant for forskellige franske virksomheder og deler sin tid mellem kontinuerlige salgsrejser ni måneder om året i sidstnævnte stat, hvor han ikke har noget fast opholdssted, og resten af året, hvor han på fransk område tager kontakt med de virksomheder, som han repræsenterer;

3 for den nationale domstol er det ikke bestridt, at den pågældende, sagsøgte i hovedsagen, selv om han ikke stod i et underordnelsesforhold til de virksomheder, som han repræsenterer, må betragtes som »ligestillet« med lønmodta-

gere i forordning nr. 3's forstand, idet han udøver en virksomhed, som ifølge den franske lov om social sikring er underlagt det almindelige socialsikringssystem;

4 den tilknytning, sagsøgte i hovedsagen havde til dette system, er kun omtvistet på grund af de særlige vilkår, under hvilke han fordeler sit arbejde mellem to medlemsstaters områder.

5 Det fremgår videre af henvisningsdommen, at de arbejdsperioder, der kommer i betragtning ved bestemmelsen af sagsøgtes tilknytning til socialsikringen, ud fra et fællesskabsretligt synspunkt er undergivet to juridiske systemer, der har afløst hinanden, idet de bestemmelser i forordning nr. 3, der finder anvendelse på den omtvistede situation, blev ændret i 1964 ved forordning nr. 24/64;

6 man må derfor undersøge særskilt, dels det første og det andet af de stillede spørgsmål, som behandler situationen før den ændring, der blev indført ved forordning nr. 24/64, dels det tredje spørgsmål, som er undergivet det nye system ifølge den ændring, som blev indført ved denne forordning.

Vedrørende det første og det andet spørgsmål (systemet før forordning nr. 24/64)

7 I det første spørgsmål anmodes om en fortolkning af udtrykket »beskæftiget« i forordning nr. 3, artikel 12 med henblik på afgørelsen af

a) hvorvidt en repræsentant, som foretager kontinuerlige salgsrejser i én medlemsstat ni måneder om året, men hvis arbejde strækker sig ind på en anden medlemsstats område, hvor de virksomheder, som han er ansat hos og tager kontakt med uden for rejseperioden, har deres hjemsted, skal anses for at udøve sin virksomhed på begge disse staters område eller udelukkende på dens område, hvor han foretager sine rejser, og

b) hvorvidt en hovedbeskræftigelse på én medlemsstats område er tilstrækkelig til, at artikel 12 kommer til anvendelse;

8 ved det andet spørgsmål anmodes om en fortolkning af artikel 13, stk. 1, litra a i forordning nr. 3's tidligere ordlyd til brug ved den nationale rets afgørelse

af, hvorvidt en faglig beskæftigelse, der består i en regelmæssig skiften mellem salgsrejser og kontakt med de repræsenterede virksomheder, svarer til kriterierne i den citerede bestemmelse og i særdeleshed kriteriet »beskæftigelses varighed af 12 måneder«.

9 Ifølge ordlyden af forordning nr. 3, artikel 12 »er de lønmodtagere eller dermed ligestillede, der er beskæftiget på én medlemsstats område, omfattet af lovgivningen i denne stat, selv om de er bosat på en anden medlemsstats område, eller deres arbejdsgiver eller den virksomhed, som beskæftiger dem, har sit hjemsted på en anden medlemsstats område«;

10 i den tidligere ordlyd indeholdt denne forordning tre undtagelser fra dette princip, for så vidt angår udsendte arbejdstagere (litra a), arbejdstagere beskæftiget ved transport (litra b) og arbejdstagere beskæftiget ved en virksomhed beliggende på begge sider af den fælles grænse mellem to medlemsstater (litra c);

11 denne artikel's afsnit a bestemmer særligt, at de lønmodtagere eller dermed ligestillede, der har deres bopæl på én medlemsstats område og arbejder på en anden medlemsstats område for et foretagende, der på den første stats område udøver en virksomhed, hvortil de er knyttet, er omfattet af lovgivningen i den førstnævnte stat, som om de var beskæftiget på denne stats område, for så vidt den sandsynlige varighed af deres beskæftigelse på den anden stats område ikke overskrider tolv måneder, hvilken periode med samtykke fra den anden stats kompetente myndigheder kan forlænges en enkelt gang for en ny tolvmåneders periode;

12 det fremgår af denne bestemmelses ordvalg og opbygning, at den går ud på at regulere retsstillingen for lønmodtagere, som har en fast arbejdstilknytning til en virksomhed, beliggende på én medlemsstats område, og som for en begrænset periode udsendes af den pågældende virksomhed til en anden medlemsstats område;

13 denne bestemmelse passer derfor ikke på den herfra fundamentalt forskellige stilling, der indtages af repræsentanter, som ikke er lønmodtagere;

14 specielt svarer de snævre tidsbegrænsninger i artikel 13, litra a ikke til en faglig virksomhed, der består i regelmæssige salgsrejser på én medlemsstats område for virksomheder beliggende i en anden medlemsstat;

15 da den ikke kan henføres under nogen af de situationer, som der sigtes til i artikel 13's tidligere ordlyd, faldt den omhandlede faglige virksomhed før den ændring, der blev indført ved forordning nr. 24/64, udelukkende ind under det almindelige princip, der er udtrykt i forordning nr. 3's artikel 12;

16 herefter må besvarelsen af det andet spørgsmål gå ud gå, at den faglige beskæftigelse, der er tale om, ikke falder ind under anvendelsesområdet for bestemmelsen i artikel 13, litra a i dennes tidligere ordlyd, men under artikel 12 i forordning nr. 3.

17 Artikel 12 nævner som kriterium for tilknytningsforholdet med henblik på at bestemme den lovgivning om social sikring, som skal anvendes, det faktum med hensyn til lønmodtagere eller dermed ligestillede, at de er »beskæftiget på én medlemsstats område«;

19 det fremgår af denne artikel, også hvis den sammenholdes med undtagelserne i artikel 13, at bestemmelsen sigter på at sikre, at en enkelt national lovgivning finder anvendelse, hvorfor den henviser til arbejdstagerens beskæftigelse, idet det forudsættes, at denne normalt foregår på en enkelt medlemsstats område;

18 for — på baggrund af de i denne periode gældende fællesskabsretlige regler — at fastholde princippet om enheden i den lovgivning, der skal anvendes i relation til en faglig beskæftigelse, der er sammenhængende og kontinuerlig men fordeler sig på flere forskellige medlemsstaters område, og som omfattes af artikel 12, må det undersøges nærmere, hvad det er, der karakteriserer dette arbejde, for at fastslå, om det medfører en overvejende tilknytning til den ene eller til den anden af de pågældende medlemsstater;

20 herved må ikke blot arbejdsperiodernes varighed men også karakteren af den pågældende beskæftigelse tages i betragtning;

21 for så vidt angår den form for virksomhed, som er beskrevet af kassationsdomstolen, må denne overvejende tilknytning søges i de arbejdsmæssige forhold, som forbinder en repræsentant med de virksomheder, hvis interesser han repræsenterer, og ikke i de kortvarige kontakter, som han har med en spredt kundekreds;

22 herefter må besvarelsen af det første spørgsmål gå ud på, at en repræsentant, som udøver sin faglige virksomhed under de i henvisningsdommen anførte vilkår, må anses for at være beskæftiget på begge de pågældende staters område, hvorved der imidlertid ved bestemmelsen af den lovgivning, der skal anvendes, må lægges afgørende vægt på den beskæftigelse, som udføres på den stats område, hvor de virksomheder, hvis repræsentation varetages — af ham — har deres hjemsted.

Vedrørende det tredje spørgsmål (systemet efter forordning nr. 24/64)

23 I det tredje spørgsmål anmodes Domstolen om at give en nærmere bestemmelse af udtrykket »bopæl« i forordning nr. 3, artikel 1 h defineret som »sædvanligt opholdssted«, og således fastslå, hvorvidt ethvert vanligt opholdssted inden for en medlemsstats grænser må anses for at udgøre en bopæl, selv om det ikke er et bestemt, fast sted, men opholdet består i salgsrejser, foretaget med en caravan, eller hvorvidt der i sædvanligt opholdssted ligger en vis fast tilknytning til et bestemt sted, og om bopælen derfor alene befinder sig i den medlemsstat, hvortil arbejdstageren vender tilbage i intervallerne mellem sine rejser til et bestemt domicil, og hvor ligeledes de virksomheder, som han er ansat hos, har deres hjemsted.

24 Det fremgår af henvisningsdommen, at dette spørgsmål stilles på grund af den ændring, der blev indført ved forordning nr. 24/64 i forordning nr. 3, artikel 13 for at differentiere og præcisere undtagelserne fra princippet i artikel 12;

25 i denne forbindelse må særligt påpeges, at forordning nr. 24/64 indfører en ny bestemmelse i artikel 13 — første led, litra c i stk. 1 — hvorefter lønmodtagere eller dermed ligestillede, som normalt udøver deres virksomhed på flere medlemsstaters område, er undergivet lovgivningen i den af disse stater, hvor de har deres »bopæl«;

26 den art af virksomhed, som kassationsdomstolen har for øje, kommer ind under denne nye bestemmelses anvendelsesområde og falder derfor efter ikrafttrædelsen af forordning nr. 24/64 uden for den generelle regel i artikel 12;

27 det tredje spørgsmål tager således sigte på fortolkningen med henblik på den specielle faglige beskæftigelse, der her er tale om, af begrebet bopæl i artikel

13, stk. 1, c, 1. led under hensyn til definitionen heraf i forordning nr. 3, artikel 1 h.

28 Når en arbejdstager udøver sin faglige virksomhed på flere medlemsstaters område, giver artikel 13, stk. 1, c, 1. led, for at undgå den kumulative anvendelse af flere lovgivninger, lovgivningen i den stat forrang, på hvis område arbejdstageren udøver en del af sin virksomhed, samtidig med at han har sin bopæl dér;

29 ved således at anvende bopælskriteriet med henblik på et valg mellem de forskellige lovgivninger, som gælder på stederne for den faglige beskæftigelse, viser artikel 13, at der ved bestemmelse af bopælen skal tages hensyn også til andre faktorer end arbejdsmæssige;

30 til dette kriterium føjer definitionen i artikel 1 h kriteriet om opholdets »sædvanlige« karakter, hvoraf fremgår, at en omrejsende sælgervirksomhed med sit præg af stadig skiften er lidet egnet til at blive taget i betragtning ved bestemmelsen af en bopæl;

31 i et sådant tilfælde må derimod det, at man har et domicil i en medlemsstat, betragtes som et udtryk for stabilitet, egnet til at bestemme bopælen i artikel 13, stk. 1, c, 1. led's forstand, og der er så meget des mere grund hertil, når dette domicil befinder sig på området for den medlemsstat, hvor repræsentanten er statsborger, og som for ham udgør midtpunktet for hans interesser;

32 herefter må besvarelsen af det stillede spørgsmål gå ud på, at der ved »bopæl« i den betydning, hvori dette ord er brugt i artikel 13, stk. 1 c, 1. led, og som mere udførligt er defineret i forordning nr. 3, artikel 1 h, her hvor det drejer sig om en repræsentant, hvis virksomhed er som beskrevet i henvisningsdommen, må forstås det sted, hvor denne arbejdstager har oprettet det permanente midtpunkt for sine interesser, og som han vender tilbage til i intervallerne mellem sine rundrejser.

Vedrørende sagsomkostningerne

33 De udgifter, som er afholdt af Den franske Republiks regering og af Kommissionen for De europæiske Fællesskaber, der begge har indgivet indlæg til Domstolen, kan ikke godtgøres;

34 da retsforhandlingerne i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for Frankrigs kassationsdomstol, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne.

På grundlag af disse præmisser,

under henvisning til procesdokumenterne;
efter at have hørt den refererende dommers rapport;
efter at have hørt de af de sagsøgende selskaber i hovedsagen, sagsøgte i hovedsagen og Kommissionen for De europæiske Fællesskaber afgivne mundtlige indlæg;
efter at have hørt generaladvokatens forslag til afgørelse;
under henvisning til Traktaten om oprettelse af Det europæiske økonomiske Fællesskab, særlig dennes artikel 177;
under henvisning til Rådets forordning nr. 3 om social sikring af vandrende arbejdstagere, særlig dennes artikler 1 h, 12 og 13;
under henvisning til Rådets forordning nr. 24/64 af 10. marts 1964 om ændring af artikel 13 i forordning nr. 3 og af artikel 11 i forordning nr. 4 (hvilken forordning finder anvendelse på udsendte arbejdstagere og på arbejdstagere, som normalt udøver deres virksomhed i flere lande);
under henvisning til protokollen vedrørende Statutten for De europæiske Fællesskabers Domstol, særlig dennes artikel 20;
under henvisning til procesreglementet for De europæiske Fællesskabers Domstol,

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN

vedrørende de spørgsmål, som er forelagt den af Frankrigs kassationsdomstol, afdelingen for sociale sager, ved dom af 1. februar 1973:

1. **En repræsentant, der ifølge en national lovgivning omfattes af forordning nr. 3 om social sikring af vandrende arbejdstagere, og som i en del af året foretager kontinuerlige salgsrejser i én medlemsstat, men hvis arbejde strækker sig ind på en anden medlemsstats område, hvor de virksomheder, som han repræsenterer, og med hvilke han tager kontakt uden for rejseperioden, har deres hjemsted, må forud for ikrafttrædelsen af forordning nr. 24/64 af 10. marts 1964 anses for beskæftiget på begge disse staters område i forordning nr. 3, artikel 12's forstand.**

Inden for samme tidsrum må hovedbeskæftigelsen, ved bestemmelsen af den lovgivning om social sikring, der skal anvendes, anses for at være den, som udøves på den stats område, hvor de pågældende virksomheder har deres hjemsted.

2. Den ovenfor beskrevne faglige virksomhed omfattes ikke af bestemmelsen i forordning nr. 3, artikel 13, litra a, således som denne var affattet forud for forordning nr. 24/64 af 10. marts 1964.

3. Ved »bopæl« i den betydning, hvori dette udtryk er anvendt i forordning nr. 3, artikel 13, stk. 1 c, 1. led, som ændret ved forordning nr. 24/64 og defineret i samme forordnings artikel 1 h, må, når det drejer sig om en repræsentant, der udøver den ovenfor beskrevne faglige virksomhed, forstås det sted, hvor han har oprettet det varige midtpunkt for sine interesser, og som han vender tilbage til i intervallerne mellem sine rejser.

Lecourt Monaco Pescatore

Donner Mertens de Wilmars Ó Dálaigh Sørensen

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 12. juli 1973.

Justitssekretæren Præsidenten

A. Van Houtte R. Lecourt

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT A. TRABUCCHI FREMSAT DEN 4. JULI 1973 [1]

Høje Ret,

I denne som i mange tilsvarende sager, hvis genstand er fortolkningen af bestemmelserne i forordning nr. 3 om vandrende arbejdstageres sociale sikring er det problem, som opstår for den nationale dommer, og som vi er anmodet om at tage stilling til, bestemmelsen af den lovgivning, der skal anvendes på den vandrende arbejdstager. Det drejer sig om at fastslå, om den pågældende i hen-

1 — Oversat fra italiensk.